

HEREUS, PUBILLES I CABALERS

Miquel Pont Farré

La vida a pagès sempre ha estat primària en tot: respectuosos creients, temorosos, sobretot degut a la seva precarietat cultural, però, sens dubte, savis en coses de la natura, en una ensenyança passada de pares a fills.

La gran quantitat de famílies nombroses que hi havia en el món rural era una manera d'assegurar-se mans per treballar, però al mateix temps eren boques per alimentar. Poques famílies pageses treballaven la seva propietat i, la majoria eren mitgers -parcers-, arrendataris o rabassaires; gana no en passaven, altra cosa era poder disposar de diners.

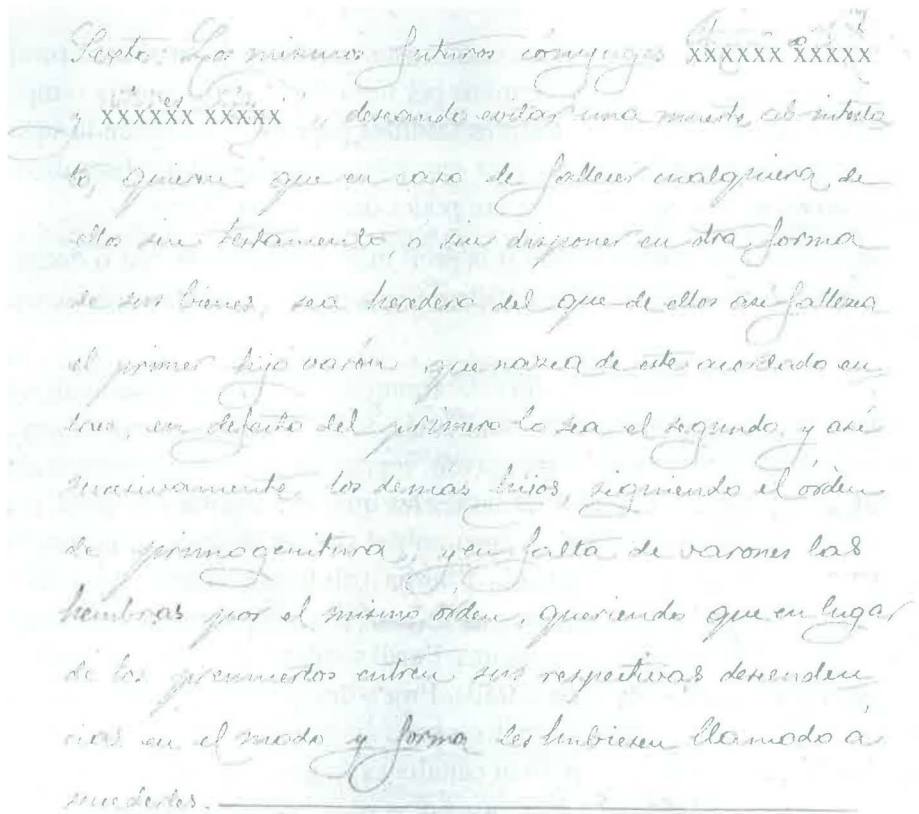
Famílies amb quatre o cinc fills eren molt normals; de deu o dotze, també, sobre tot quan els primers fills eren noies perquè sempre es buscava l'hereu.

La vida a pagès sempre havia estat tranquil·la per pujar la mainada; es tenien cabres que donaven una bona ració de llet i feien una cria a l'any; els cabrits els venien o se'ls menjaven, segons la situació econòmica de la família. Normalment eren les nenes les que, una estona a la tarda, tot berenant, portaven les bèsties a pasturar pel voltant de la casa, mentre la mare i la iaia portaven una faldada d'herba o els homes collien algun feix de llucs d'ametller, unes rames de brosta d'alzina o rellucs de ceps "americans". Entre l'hort, les patates, l'ordi sembrat, un bancal de guixes o cigrons, els pollastres i els conills, l'un o dos porcs que es mataben a l'hivern, l'oli, el vi, el mató i la mel, els pagesos no tenien massa problemes per alimentar la mainada, però la canalla es fa gran, i llavors què?

Els vestits i les sabates s'aprofitaven passant d'un germà a un altre i,

pel que fa a l'educació, com que als pobles petits no hi havia escoles, normalment era el mossèn qui ensenyava a llegir i a escriure als més petits. Però les famílies no podien estar massa per floritures i aviat es mirava com "col·locar" la canalla, tret, està clar, del primer fill de les cases de més feina, l'hereu o la pubilla, que seria el que continuaria treballant la terra. Aquests pares intentaven agafar més terra per tal de donar feina als altres fills però tothom sabia que, al final, la terra se la quedaria l'hereu o, en el seu defecte, la pubilla; per contrapartida, el fill gran es feia càrrec dels pares mentre visquessin, mirant que no els faltés res. Durant generacions, els avis de les cases de pagès sempre han estat ben cuidats.

Per formalitzar tots els temes de l'herència es constitueixen els capítols matrimonials. En el moment de la seva formalització, els pares de l'hereu

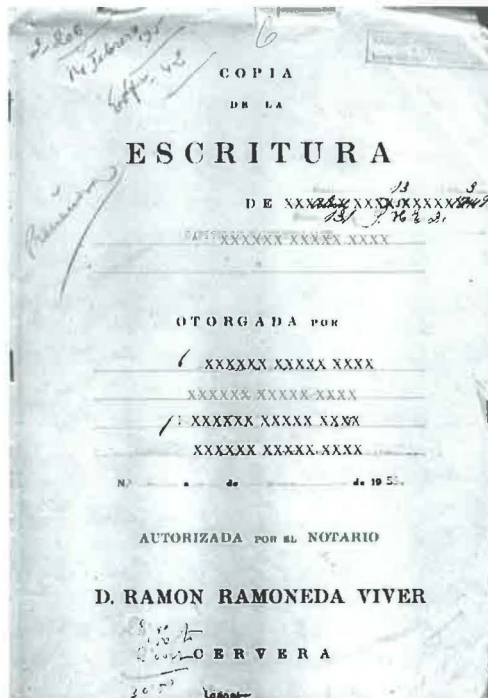
Yo, el Sr. D. XXXXXX y D. XXXXXX, descomulgados, una vez, ab intente
to, quiero que en caso de faller cualquiera de
ello sin testamento, o sin disponer en otra forma
de sus bienes, sea heredero del que de ellos así faller
el primer hijo varón que naxer de este matrimonio en
vivo, en defecto del primero lo sea el segundo, y así
sucesivamente los demás hijos, siguiendo el orden
de primogenitura, y en falta de varones las
hembras por el mismo orden, queriendo que en lugar
de los preamortos entre sus respectivas descendien
cias en el modo y forma les hubieren llamados a
sucesores.

Fragment d'uns capítols matrimonials signats a Cervera l'any 1903.

Al llarg de la vida, si els pares veuen que el fill nomenat hereu no respon a les expectatives de responsabilitat i de feina o bé decideix marxar de casa, *l'hereu escampa*, els pares poden nomenar hereu o pubilla un altre fill que no sigui el gran. Per la seva part, els fills que marxien de casa, siguin o no el gran, tenen dret a demanar la legítima: el 25% de la propietat dividida entre tots els fills, inclòs l'hereu. De tota manera aquest fet està molt mal vist per tothom.

Els contraents es nomenen, recíprocament, usufructuaris l'un de l'altre perquè, en cas de mort d'un dels dos, l'altre pugui gaudir de l'ús i del fruit del patrimoni acumulat durant el matrimoni. Aquest fet també permet que, en cas que la persona designada com a hereu no faci un ús adequat de la terra, l'usufructuari, tot i que no es pot vendre la terra, la pot donar a conrear a una altra persona, normalment un parcer, fins que el progenitor i usufructuari de la terra es mori, llavors passa a l'hereu nomenat en el seu moment.

Aquesta llei del *Dret Civil Català*, que fou inclosa en la tercera recopilació de les Constitucions de Catalunya de l'any 1704, encara està vigent en ple 2002, d'acord amb la "*Ley 40/1960, de 21 de julio, sobre Compilación del Derecho Civil especial de Cataluña*" (BOE núm. 175 de 22 de julio de 1960).

El Dret Civil Català ha pogut sobreviure malgrat l'intens centralisme des de l'època dels Reis Catòlics. L'any 1882, el jurista Manel Duran i Bas, va redactar una memòria sobre les institucions del Dret Civil Català

como de los efectos y ropas del ajuar de boda que integran la dote inestimada, que declaran tener recibidos antes de ahora, a su satisfacción; y para garantizar la restitución de la dote estimada Don XXXX, hipoteca a favor de Doña XXXXXX XXXXX la siguiente ----- XXXXXX-XXXXX -----
.. XXXXXX XXXXX --- FINCA: ----- XXXXXX XXXXX -----

Pieza de tierra campa, viña, olivar y bosque, en el término de La Cardosa (Preñanosa), partida "Bosque"; de 2 jornales y media porca, o sean 88 áreas, 97 centiáreas. Linda: Oriente, con la finca que luego se describirá; Mediodía, con los albaceas del Dr. Vall, mediante camino vecinal; Poniente, parte con dicho camino y parte con "Jardinero" y con Farré de La Cardosa; y Norte, con resto que quedó de la primitiva vendedora. ----- XXXXXX XXXXX -----

Fragment d'uns capítols matrimonials signats a Cervera l'any 1950.

com un articulat que responia a la finalitat del Reial Decret de 2 de febrer de 1880 d'incorporar al Codi Civil espanyol els principis i institucions del Dret foral que, per la seva vital importància, fossin indispensables d'introduir com a excepció per les respectives comunitats autònomes - províncies- en el Codi General.

Posteriorment, l'any 1930, una comissió de lletrats catalans va fer arribar al *Ministerio de Gracia y Justicia* un projecte del Dret Català per al Dret Civil Espanyol, basant-se en l'articulat annex a la Memòria que va redactar, en el seu moment, el Sr. Manel Duran i Bas, adaptat a la nova situació política. L'any 1955, una nova comissió de juristes catalans, formada per tres advocats segarrencs: Ramon M. Roca Sastre, Francesc Condomines i Ramon Faus, van redactar una nova compilació sobre el Dret Civil Català, inclòs en la Llei 40/1960. Finalment la Generalitat de Catalunya promulga una nova compilació en la Llei 13/84, de 20 de març de 1984.

La figura de l'hereu i la pubilla ja es troba documentada en el segle XII, amb això es va aconseguir que el camp català no es dividís en petits minifundis com va passar en altres zones de la Península Ibèrica i que els avis tinguessin una vellesa segura en la tranquil·litat de la llar.

Es contempla, també, la figura de *l'hereu gravat*; es tracta d'unes disposicions que s'estipulen en la redacció dels capítols on:

- Si el fill gran es mort o no té fills barons, es pot nomenar hereu el fill del primer cabaler, amb la previsió de no perdre el cognom de la família.
- En cas de no quedar cap noi, també pot reclamar el pubillatge la primera noia, però és contradiu amb la disposició de mantenir el cognom.
- També pot reclamar l'herència el germà gran per part del pare, és a dir l'oncle de l'hereu, i fins i tot el fill de l'oncle.

En tots els casos la vídua o dona del l'hereu sempre queda usufructuària, però només en poquíssimes excepcions en serà la mestressa per vendre o empenyorar el patrimoni.

No per norma, sinó per costum, una bona sortida pel segon fill era

entrar al seminari i, a finals del segle XIX, el tercer fill, en molts casos es “feia” militar, o mirava d’entrar de rabadà amb el pastor, o de mosset en una casa pairal; el jornal no comptava però sí el menjar. Tot això no vol dir que si el capellà veia algun vailet prou espavilat i amb ganes d’aprendre, encara que no fos el segon de la colla, l’intentava convèncer, a ell i als seus pares, que l’única sortida que tenia per poder seguir una formació acadèmica era entrant al seminari. O al contrari, quan en una casa veien un fill amb inquietuds culturals sabien que, per estudiar, el més fàcil era fer mèrits amb el mossèn i que pogués entrar al seminari; la vocació ja vindria després, i si no, sempre podia penjar els hàbits. En algun que altre cas, també hi havia el “conco” o “la conca”, el germà o germana solter que es quedava a casa amb l’hereu i la seva família. Era el treballador sense sou que, a vegades, hi posava més interès i ganes que el mateix hereu, però sabia que mai podria disposar de la terra.

Les noies, pel seu costat, ho tenien més malament. Diguem que “no tenien tantes sortides”, cosa que malauradament, avui dia encara passa; podien cuidar canalla de cases pairals o menestrals. Les pubilles, entre el mossèn i algun altre parent, ja trobarien la manera de fer un casament profitós amb un cabaler ben treballador; la possibilitat d’estimar-se ja vindria i, sinó, s’havia d’aguantar. Per això sempre s’havia dit que els pubills tenien per patró a Sant Pere Màrtir... En aquestes circumstàncies sorgeixen els “capítols matrimonials” .

La millor sortida per una noia era poder-se casar amb un hereu, o anar a fer de minyona o cuinera, fer-se monja o casar-se amb un cabaler i posar-se a treballar en alguna masoveria. També hi havia les que es casaven amb algun noi de ciutat i no tornaven mai més al poble.

A principis del segle passat, molts nois fills de pagesos, van optar per aprendre un ofici. Durant quatre anys només tenien dret a llit i menjar, a la mateixa casa de l’amo, sense cap mena de remuneració econòmica. Els aprenents de ferrer començaven de manxaires; els de boters i basters, preparaven els fils de cosir i posaven la pega, els de pastissers carregaven els neulers, etc. Els més agosarats es van embarcar en l’aventura de “les Amèriques” i allà van fundar petits tallers i botigues que van esdevenir grans indústries i magatzems i que, en algun que altre cas, aquests diners

Masia Torrens, a Tavèrnoles. (Foto: Pep Sala i Claveras).

guanyats pels cabalers, van ajudar a “aixecar” alguna hipoteca que gravava en la casa pairal o a pagar una mula o animal de treball. Una altra sortida va ser el ram de la construcció, sobretot després de la II Guerra Mundial a Alemanya on molts van anar a buscar feina, i d’altres van fer cap a la capital per aprendre un ofici. Alguns d’aquests cabalers, sense que ells s’ho poguessin arribar a imaginar mai, han esdevingut grans personatges de la nostra cultura i la nostra societat civil.

Entre d’altres, un d’aquests cabalers que han esdevingut un gran personatge del nostre país, és Mossèn Cinto Verdaguer. Josep Verdaguer, el pare de mossèn Cinto, era un fadrister de la masoveria de Torrens, al terme de Tavèrnoles, a l’Osona. Va rebre el conreu d’uns camps no lluny de la masia on el poeta, ja d’infant i d’adolescent, ajudava el seu pare a treballar. Mossèn Cinto sempre va sentir l’orgull d’haver fet de pagès, per això escrivia que:

*Poeta i fangador sóc
i faig una feina tan neta
que fango com un poeta
i escric com un fangador.*

Dels que se'n varen anar a fer les Amèriques, molts, encara que a vegades menys del que ells mateixos deien, van tornar amb la butxaca plena, havent aconseguit la fita que anys enrera s'havien proposat; són els famosos "Indianos" que van deixar la seva petjada en sumptuoses cases arreu de Catalunya. Altres cabalers senzillament van formar noves famílies i van ocupar noves masoveries.

El meu avi era un cabaler de Granyena, de Cal Llobereta i la meva àvia era filla de Cal Seguet de Sant Antolí. En ser cabaler i cabalera, no disposaven d'un tros de terra per llaurar i, finalment van esdevenir ermitans de l'ermita de la Mare de Déu del Camí a Granyena i feien anar a masoveria la terra propietat de l'ermita. Una anècdota que m'havia explicat la meva mare, la seva filla, nascuda l'any 1908 a la casa del costat de l'ermita on vivien els ermitans i batejada precisament amb el nom de Maria del Camí, va ser una situació molt curiosa en la que es va trobar la meva àvia, quan, l'any abans del naixement de la meva mare, van comparèixer a l'ermita dos personatges, que per la manera com anaven vestits i l'anell que un d'ells portava, almenys era bisbe. La bona dona va quedar tan impressionada amb el posat i les bones maneres dels dos clergues, que sempre que podia parlava dels dos homes que van passar pel seu humil santuari. Aquesta petita anècdota familiar gairebé m'havia quedat oblidada fins que, no fa massa temps, en un llibre publicat pel meu bon amic Josep M. Razquin: *Gent de la Segarra*, vaig llegir un capítol titulat "*Una ermitana de la verge del Camí*":

"Pel temps de tardor de l'any 1907, el santurari de la Verge del Camí (Granyena), rebé la visita del bisbe Josep Torras i Bages, el qual es trobava passant visita pastoral pels pobles de Vilagrasseta i l'Ametlla, situats en aquest extrem segarrenc de la seva diòcesi (...). Arribats el bisbe Torres i l'acompanyant Corbella a l'ermita, els rebé una dona gran, l'ermitana que tenia cura del santuari. Era l'hora de mitja tarda, i la dona berenava un bocí de pa i un raïm que portava penjat a la mà i del qual

picava alguns grans. Segurament degué quedar astorada al veure aquells dos extraordinaris viatgers que se li presentaven tant d'imprevist, i més quan posaren peu a terra i pogué adonar-se de la bona planta d'ambdós i de la patxoca que feien en les seves vestidures talars i el bisbe, a més, amb els seus vistosos atributs pastorals: anell, pectoral, capell d'ala ampla... després d'uns moments d'oració a l'interior de l'església, els dos viatgers xerraren uns moments amb aquella dona i li demanaren si els volia servir un parell d'ous, els quals, beguts simplement, els servirien de berenar i de refresc a la vegada. La dona accedí immediatament a la comanda, i tot servint la frugal refecció, no tenia prou ulls per a contemplar la majestuosa figura del bisbe que se li havia presentat talment com una aparició. En cert moment no pogué amagar més els seus sentiments, i amb tota l'admiració i el respecte que li sortien de l'ànima, es dirigí a Torras i Bages i li digué: -Ditxosa la mare que us donà el pit..."

Ara, davant d'aquesta exclamació, qui restà astorat fou el bisbe Torras (...). Torras i Bages i Ramon Corbella s'acomiadaren de l'ermitana i enfilaren el camí de Cervera. Sovint recordarien, temps a venir, aquest acudit de la bona dona de Granyena, qui en la seva rústica simplicitat, evidenciava més saviesa evangèlica que molts envanits tinguts com a teòlegs. Corbella afegiria que mentre Torras i Bages defugí sempre tota mena d'afalagaments, així que es presentava l'ocasió, li agradava recordar aquella evangèlica lloança d'una dona del poble, anònima com la llunyana predecessora de Palestina, que li havia fet la millor ofrena que mai no hauria pogut desitjar".

Poc es podia imaginar el Doctor Torras i Bages que a la meua àvia, una senzilla cabalera de Sant Antolí, també l'havia marcat profundament la seva visita.

La meua mare, com que era la tercera de quatre germanes, com la majoria de noies d'aquests pobles, de ben joveneta se'n va anar a fer de minyona a Manresa, allà li van explicar la història de la Marquesa de Tous, una marquesa que vivia a Sant Martí de Tous, al'Anoia. D'aquella història en va treure una dita que, durant molts anys es feia servir a casa quan algú era massa llepafils i li deia, "a veure si acabaràs com la Marquesa de Tous". Resulta que la Marquesa, tota la vida havia estat molt maniàtica

a l'hora de menjar, fins al punt que només menjava el moll de l'os; és a dir, la medul·la de l'espina dorsal. Els carnisers obrien tota l'espina per treure'n el contingut i, imagineu-vos la quantitat que n'havien de treure per fer-ne un plat! Total, que aquesta extravagància, entre d'altres, la van portar a la ruïna. Al cap d'un temps, quan la Marquesa no tenia res per posar-se a la boca, un dia es va trobar la seva antiga minyona, qui li va oferir un tros de pa i nous. Quan ella el tastà li digué: "si hagués sabut el bo que era el pa i les nous, encara seria la senyora de Tous".

També el pare que era el petit de vuit germans, de ben petit feia d'escolanet a Fonolleres on, el mossèn, a més d'ensenyar-li a llegir i escriure, li va parlar del Rector de Vallfogona, del qual n'era un gran admirador. Anys més tard a casa, durant els vespres d'hivern, mentre tota la família estàvem al voltant de la taula esquitllant ametlles, ell ens explicava les anècdotes que havia escoltat sobre aquest singular capellà. Segons ell, el Dr. Vicenç, que és com l'anomenava, era molt amic de fra Josep Barberà, que després fou Vicari General de la congregació Cistercenca del Monestir dels regnes de la corona d'Aragó i Navarra. Un dia que varen anar a dinar a Vallfogona, la majordoma els va presentar un succulent pollastre però només amb una cuixa que, el rector, no va dubtar a posar-se-la al seu plat. El comentari de fra Barberà va ser:

- Home, Vicenç, passa que et quedis la cuixa de pollastre però, i l'altra que ja no ha arribat a taula?

- Oh noi! –li va respondre– a Vallfogona només en tenen una!

- Va, no diguis mentides, que t'hauràs de confessar.

- Vine al galliner i et demostraré que no t'enganyo.

Així, tots dos se'n van anar cap al galliner i, com que era a la posta del sol, les gallines ja estaven ajocades damunt de les barres, amb una pota aixecada i el cap sota l'ala (tal i com sempre dormen).

- Mira, a alguns dels teus amics pixatinters de Madrid, els pots fer veure garses per perdus però jo també sóc de la terra! –i es posa a picar de mans esvalotant tot el galliner, de manera que les bèsties van treure el cap de sota l'ala i van baixar l'altra pota.

- Ho veus? Això de picar de mans, –va dir el Rector de Vallfogona tot seriós–, per què no ho feies a la taula? Segur que et surt l'altra pota!"

Dels amics que el Rector de Vallfogona tenia a Madrid, el pare també explicava que, segons el mossèn de Fonolleres, que se sabia tota la vida i miracles del seu heroi, calia destacar escriptors i literats de la seva època com Góngora, Guevara i Lope de Vega. De Lope de Vega, precisament n'explicava l'anècdota d'una vegada que van coincidir tots dos davant el convent dels Recoletos de Madrid, on van trobar un minyó que dormia plàcidament damunt una pedra, quan Lope de Vega, observant-lo digué:

*- O el muchacho es de bronce,
o la piedra es de lana.*

A la qual cosa contestà el Rector:

*- ¿Qué más bronce
que no tener años once?
Y ¿qué más lana
que no pensar en mañana?*

Lope de Vega va quedar tan impressionat que va convidar a sopar mossèn Vicenç Garcia. A l'hostal, els van portar un plat amb dos perdis que tenien molt bona pinta però d'una mida molt desiguals, una molt molsuda i tendra i l'altra molt esquifida. El Dr. Vicenç, avançant feina, serveix la perdiu petita al seu amic i es queda la grossa per a ell.

- Estos curas..., -li diu l'escriptor-.
- Hombre amigo Lope, ¿qué hubiera hecho usted?
- Pues servirle la más grande como invitado mío.
- Pues es exactamente como ha quedado el reparto.

Tot això només són un seguit d'anècdotes i de curiositats sobre la vida de pagès, de com se'n sortien aquells que, malauradament, havien de marxar de casa perquè la vida pogués continuar endavant i de la seva sort diversa, moltes vegades buscada, i altres senzillament trobada sense saber massa bé el perquè, però sempre amb les ganes de viure o, altres vegades, sobreviure. Senzillament, era el destí dels cabalers de les cases de pagès.